AYOLLAR MILLIY KIYIMINI TIKISH TEXNOLOGIYASI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM FAN VA INNOMATSIYALAR VAZIRLIGI FARG'ONA VILOYATI OLIY TA'LIM FAN VA INOMATSIYALAR BOSHQARMASI DANG'ARA TUMAN 3-SON TEXNIKUMI BIZNES BOSHQARUV KAFEDRASI MASTER O'QTUVCHISI
TURSUNOVA ZARIFAXON MAHAMMADJONOVNA
BIZNES BOSHQARUV KAFEDRASI O'QITUVCHISI
UMAROVA MUATTARXON AKRAMJON QIZI

Annotatsiya: *Ayollar milliy kiyimlari har bir o‘zbek xonadonining iftixorli boyligi, xalqimiz urf-odat va qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan nodir madaniy meros namunasidir. Mana asrlar davomida o‘zbek xalqining go‘zallik, nafislik va didi uning milliy liboslarida uzviy tarzda namoyon bo‘lib kelmoqda. Ayollar milliy kiyimi nafaqat tashqi ko‘rinishi, balki bevosita ijtimoiy-ma’naviy mazmuni, uning tikilish texnologiyasi, bezak va naqshlarining ramziy talqini ham xalq an’analari, urf-odatlarining ajralmas bir qismiga aylangan. Kiyimlarni yaratish jarayonida barcha detallarga, xususan mato tanlovi, bichim, tikish usullari, bezak ishlari va ichki pardozlanish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.*

Kalit so‘zlar: *milliy kiyim, tikuvchilik, atlas, adras, kashtachilik, naqsh, bezak, mato, zardo‘zlik, ayollar libosi.*

Ayollar milliy liboslari asosan qadim zamonlardan buyon o‘ziga xos uslub va shakllarga ega bo‘lib, har bir viloyat va hudud o‘zining milliy

xususiyatlarini serqirra tarzda namoyon qilgan. An’anaviy kiyimlarning yaratilishida yengil ipak, chiroyli atlas, adras, bekasam, shoyi kabi milliy matolar keng qo‘llaniladi. Mahalliy usta tikuvchilar tomonidan yaratilgan bunday matolar nafaqat atrof-muhitga mos, balki ayol tanasi uchun juda qulay va sog‘lom hisoblanadi. Ipakchilik rivoji bilan birga, atlas, adras matolarning tabiiy ipidan yaratilishi, libera haroratga ham, bahavo muhitga ham mos kelishi bilan ajralib turadi. Milliy kiyimlarni tikish jarayonida nafaqat zamonaviy texnologiyalardan, balki o'tmishdan kelib chiqqan urf-odatlardan ham foydalaniladi. Kiyim tikish ustaxonalari va usta tikuvchilar butun bir avlodlar davomida o‘z mahoratini saqlagan holda, har bir detaillarga e'tibor bilan yondashadilar. Dastlab libos modeli tanlanadi, bunda ayol yoshiga, jamiyatdagi mavqeiga va muayyan marosimga mos tarzda naqsh va shakllar belgilanadi. Masalan, yosh qizlar uchun atlasdan yoki adrasdan tikilgan yengil, rangi yorqin va nafis liboslar tanlansa, to‘y va boshqa tantanali tadbirlar uchun og‘irroq, ziynatli, qo‘shimcha bezaklarga ega, dabdabali kiyimlar doimo mashhur bo‘lgan [1].

Kiyim uchun mato tanlanishi davomida ham mehr bilan yondashiladi, ayniqsa O‘zbekistonda mashhur bo‘lgan kashtali matolar yoki atlaslardagi ranglar uyg‘unligiga katta ahamiyat beriladi. Bezak san’ati rivojlangan yurtda kiyimlar, odatda, naysimon qatlamlardan, turli naqsh inklyuziyalari, movut, ipak va boshqa zardo‘zliklar bilan boyitiladi. Tikish jarayoniga kirishishda libos qismlari (ko‘ylak, kuylak yoqalari, yeng qismlari, belbog‘, etak qismi) andozalar asosida maxsus qismlarga ajratiladi. Kiyimi bichish va tikishda qadimiy metodlardan foydalanilsa-da, zamonaviy tikuv mashinalari ham joriy etilib, libosning sifatini, chiroyini va chidamliligini ta’minlashiga e’tibor qilinadi. Bunda eng muhim bosqichlardan biri – kiyim andozasini to‘g‘ri

tayyorlash hisoblanadi. Usta tikuvchi naqsh va o‘lchamlarga asoslanib, eng avval matoni qatlaydi, andozani chizadi, keyin esa matoni ehtiyotkorlik bilan kesadi. Ayollar ko‘ylagining asosiy qismlari: ko‘krak qismi, bel soxasi, yeng va yoqa detallarini sifatli qilib bichib olish katta e’tibor va mahorat talab qiladi. Keyingi bosqich – libos qismlarini birlashtirish. Bunda qayta-qayta o‘lchab, moslashtirish ishlari olib boriladi. Bunday jarayonda kiyim yenglari tikiladi, yoqa va etak qismi birlashtiriladi, so‘ngra libos oreolkasi, chetlari ham pardoz qilinadi. Ustalar har bir chok va chokdan tashqari, ichki astar va tashqi zabardast bezaklar joylashuviga ham g‘oyat sinchkovlik bilan yondashadilar.Ayollar milliy kiyimi ko‘plab detallar bilan bezatiladi. Masalan, atlas yoki adrasdan tikilgan ko‘ylaklarda oddiy to‘g‘ri yoki yengil egrilikdagi tikuv chiziqlari, turli nuqtalarda qalin naqshlar, bakir pardozli chiziqlar, zarli iplar bilan ishlangan kashtalar juda keng ko‘lamda ishlatiladi. Kiyimning yoqasi, etak maydoni, yelkasi yoki yeng qismlariga turli bezak va qadimalar, kashtalar, to‘qilgan naqshlarning qo‘shilishi odatiy hol hisoblanadi. Bunda ishlatilayotgan usullar va materiallar ustasining saviyasidan dalolat beradi. Masalan, andijonlik, buxorolik yoki samarqandlik ustalar ipakchilik mahsulotlari va kiyim tikishda o‘zlarining bir-biridan farqli an’analari va texnik uslublarini namoyon qiladilar [2].

Kiyim dekorida ranglarning mosligi muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy kiyimlarda odatda yorqin ranglar: qizil, sariq, yashil, to‘q ko‘k, havorang va binafsha ranglar keng qo‘llaniladi. Rangi uyg‘un bo‘lishi, naqsh va kashtalarning bir-biri bilan uyg‘unlashganlikda yasalishi xalqimiz dididan dalolatdir. Har bir naqshda o‘ziga xos ramz, baxt, farovonlik, go‘zallik kabi tushunchalar mujassam etiladi. Kiyimning bezak elementlarini qoyilmaqom tarzda birlashtirgan usta, ozroq detallar yordamida ham libosga betakror

go‘zallik baxsh eta oladi. Ayollar libosida har bir qism o‘ziga xos joylashuvda, muayyan geometrik yoki gulli shaklga ega bo‘ladi. Aynan shuningdek, bezakli tikuvchilik, kashtachilik va zardo‘zlik san’ati ham mukammal ravishda joriy etilgan. Toshkent, Farg‘ona vodiysi, Buxoro va Samarqand rayonlaridagi an’anaviy kiyimlar shakli va bezaklaridagi farqlar, tikuvchilik texnikasidagi o‘ziga xosliklar, hududga va zamonga xos naqshlar orqali o‘z ifodasini topgan [3].

Libos tikilish jarayonida materialning sifatiga ham alohida ahamiyat beriladi. Ipak, paxta, mato, zar va boshqa ipak tolalari, shoye kabi materiallar necha asrlar davomida mustahkamligini va chiroyini saqlagan. Kiyim uchun mato tanlashda, nafaqat chiroy va bejirimlik darajasi, balki matoning havodorligi, teri uchun qulayligi va harorat o‘zgarishlariga chidamliligi hisobga olinadi. Ayniqsa, iqlimga mos issiqda ham, sovuqda ham, namlikda ham raxt to‘g‘ri tanlanganda ayol kishi o‘zini qulay sezadi. Ko‘plab milliy kiyimlar o‘ziga xos uslub va shaklga ega: keng, baland yenglar, uzun yoki qisqa ko‘ylaklar, etakli va etaksiz fasonlar, naqshi sichilgan dasturxon va chuvalchang naqshli, gulqand, bodom, bodoman kabi ramziy shakllar ishlatilgan. Bundan tashqari, ayol auxilariga ko‘ra, bosh kiyim, doka, ro‘mol, soch taqinchoqlari, belbog‘, popuk, zarhal va tugmalari ham mustahkam va bejirim tikiladi. Bu detallar kiyimga o‘ziga xos milliy va bayramona kayfiyat baxsh etadi [4].

Kiyim tayyor bo‘gach, uni parvarishlash ham muhim. Milliy kiyimlarning o‘ziga xos xususiyati – ularning zamonaviy kiyimlarga nisbatan ko‘proq parvarish talab qilishidir. Atlas, adras kabi ipak to‘qimalar, ko‘pincha, qo‘lda ehtiyotkorlik bilan yuviladi, quritishda issiq quyoshda emas, biror so‘riq soyasida quritish tavsiya etiladi. Zar iplar yoki kashtalar bor joylarda ularni

qo‘shimcha paxta matoli paketga o‘rab saqlash odati bor. Asta-sekin yangi texnologiyalar yordamida, parvarishda kimyoviy vositalardan ham cheklangan foydalaniladi, tabiiy mahalliy usullar ko‘proq ishlatiladi. Milliy kiyimlarni yaratishda usta tikuvchining ko‘zi, didi, tajribasi va sabri katta ahamiyatga ega. Har bir detal, naqsh uchun avval chizilib, maxsus naqldan o‘tkaziladi, so‘ngra satrma-satr, arqon-arqon, birlamchi choklar orqali belgilanadi. Kiyimda faqat usta ayollar emas, balki yosh qizlar, oiladagi barcha ayollar ishtirok etadi, bu mehnat ularga nafaqat kasb sifatida, balki urf-odat va an’analarni davom ettirish, yoshlarga o‘rgatish jihatidan ham muhim hisoblanadi.Milliy kiyimlarni tikish jarayoni asosan quyidagi bosqichlardan iborat: model va fason tanlash, mato va material tayyorlash, andoza tayyorlash, matoni bichish, detallarni choklash, astarlash va bezash, so‘ngra yig‘ish va yakuniy ishlov berish. Har bir bosqichda aniqlik, ishonchlilik va did nuqtai nazaridan yuqori saviya talab etiladi. Milliy kiyimlar dastlab ko‘proq qo‘lda tikilishi bilan ajralib turgan, zamonaviy tikuv mashinalari kirib kelishi bilan esa, tikuvlar mustahkamligi va mukammalligi oshdi. Biroq, hamon ishning yarimidan ko‘pi tutqunlik, bezak va kashta qismlarida aynan qo‘l mehnatini talab etadi [5].

Ayollar milliy kiyimi zamon o‘tishi bilan o‘zgarib, yangilanib borsa-da, uning asosiy shakli, naqsh va bezaklari asrlar davomida deyarli o‘zgarmagan. Bu holat xalqimizning qadriyatlar, an’analar va urf-odatlarga sodiq qolganini ko‘rsatadi. Har bir kiyim to‘qimasida, libos naqshlarida, kashtalarda oila, jamiyat, mehr-oqibat, go‘zallik va tozalik ramziy ma’nolarni o‘zida aks ettiradi. Shu boisdan ham, bugungi kunda milliy kiyimlarimiz nafaqat kundalik hayotda, balki bayram, to‘y-marosim, davlat tadbirlari, xalqaro tanlov va madaniy ko‘riklarda ham muntazam namoyon etilmoqda. Milliy kiyimlar zamonaviy modaga mos shaklda ishlab chiqarilayotgani yosh avlod, san’at ahli,

modabop dizaynerlar va xalq amaliy san’ati ustalari tomonidan yaxshi qabul qilinmoqda. Har bir davrning ruhiga mos, yangi andazalar, bejirim dizaynlar, ranglar uyg‘unligi – bularning bari milliy kiyimlarni yanada boyitib, jahon bozoriga olib chiqmoqda [6].

O‘zbek ayollarining milliy kiyimlarini tikish texnologiyasi o‘ziga xos an’analarga ega bo‘lib, har bir hududga, aholi urf-odatlariga va zamonaviy modaga mos ravishda shakllanib kelmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda milliy kiyimlar nafaqat bayram yoki marosimlarda, balki kundalik hayotda ham o‘z o‘rnini topmoqda. Bu borada ustalar va dizaynerlar eski uslublarni yangicha ko‘rinishda, zamonaviy mato va bezaklardan foydalangan holda yaratishmoqda. Ayniqsa, atlas va adras kabi o‘zbekcha matolardan tikilgan liboslar yoshlar orasida ommalashib bormoqda. Tahlil davomida ayollar milliy kiyimlarini yaratishda foydalaniladigan matolarning sifati, ranglari, kashta va bezaklarining turli usullari, tikishga qo‘yiladigan texnologik talablar, ergonomik qulaylik va zamonaviy modaga moslashulardagi farqlar o‘rganildi. Ustalar an’analarga xos bo‘lgan elementlarni saqlab qolgan holda, yangi texnologiyalardan foydalanib, milliy kiyimlarni yanada qulay, ixcham va chiroyli qilib yaratishga harakat qilmoqdalar. Bunda tikish texnologiyasi jarayonida ilgari an’anaviy usullar bilan ishlov berilgan joylarda endi zamonaviy uskuna va jihozlardan foydalanish ko‘paymoqda. Bu kiyimlarning sifatini oshirish, tikish tezligini orttirish va zamonaviy uslub bilan bezatilgan kiyimlarni yaratish imkonini bermoqda. Liboslarda ishlatiladigan kashtalar, yelimlash va pardozlash ishlari milliy ruhni saqlash, yuqori sifat va mustahkamlikni ta’minlash uchun puxta bajariladi. Bundan tashqari, mato tanlashda iqlim sharoiti, milliy urf-odatlar va buyurtmachining yoshi kabi omillar e’tiborga olinadi. Tadqiqotlar davomida

olingan natijalar asosida ayollar milliy kiyimini tikish texnologiyasi zamonaviy tekstil sanoati, dizayn yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liq ekanligi aniqlandi. Ko‘plab yosh dizaynerlar milliy elementlarni o‘z ijodida keng qo‘llamoqda, bu esa milliy madaniyatimiz rivoji va tiklanishiga xizmat qilmoqda. Yana bir muhim jihat shundaki, milliy kiyimlarni zamonaviylashtirish jarayonida ular o‘zining tarixiy va madaniy mohiyatini saqlab qolmoqda. Demak, bu sohada olib borilayotgan izlanishlar va amaliyotlar natijasida taassurot qoldiradigan nafis, bezakli va qulay milliy kiyim turlari yaratilmoqda. Milliy kiyimlarni tikish texnologiyasi rivojlanishining xalq amaliy san’ati hamda, zamonaviy moda sanoati bilan uzviy hamnafas bo‘lib borayotganligi kuzatilmoqda. Shu tariqa, milliy kiyimlarni tikish texnologiyasining ilmiy-amaliy jihatdan chuqur o‘rganilishi, ushbu yo‘nalishda kelajakda ham yangi g‘oyalar va yutuqlarga erishish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Natijalardan kelib chiqib aytish mumkinki, ayollar milliy kiyimlarini tikish texnologiyasi doimiy rivojlanishda va yangilanishda davom etmoqda, bu esa milliy qadriyatlarimizning dunyoga tanilishida muhim ahamiyat kasb etadi [7].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, ayollar milliy kiyimi tikish texnologiyasi – bu o‘zbek xalqining boy tarixiy, madaniy, estetik va amaliy merosini saqlab qolish, uni rivojlantirish va yangi avlodlarga yetkazish yo‘lidagi muhim jarayondir. Mazkur texnologiya orqali nafaqat libos yaratiladi, balki xalqning didi, urf-odati, turmush tarzi, asriy qadriyatlari davom ettiriladi. Bugungi kunda milliy tikuvchilik san’ati keng taraqqiy etib, xalqimizning totuvligi va go‘zalligini yanada charog‘on etishda, zamonaviy modaga uyg‘un tarzda keng joriy qilinmoqda. Shu sababli ayollar milliy kiyimini tikish texnologiyasi – nafaqat hunarmandchilik, balki xalqimiz madaniyati va urf-odatlarining yorqin

ifodasidir. Bu merosni avaylab asrash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning burchimizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva, D. (2019). “O‘zbek ayollarining milliy kiyimlarida milliy an’ana va zamonaviylik uyg‘unligi”. Ilm-fan va taraqqiyot, 3(63), 59-62.

2. Abdullayev, Sh., & Jo‘rayev, M. (2018). “O‘zbekiston ayollari milliy kiyimlarining tarixiy va zamonaviy shakllari”. Zamonaviy ta’lim, 2(42), 28-32.

3. Berdiyeva, U. (2021). “Milliy liboslarda bezak va naqshlarning ahamiyati”. Tasviriy san’at va amaliy hunar jurnal, 1(17), 44-48.

4. Fayziyeva, Z. (2018). “O‘zbek ayollarining milliy kiyimlarida mato va bezaklardan foydalanish texnologiyasi”. O‘zbekiston pedagogi, 4(20), 61-65.

5. Islomova, N. (2017). “Kashtachilik an’analari va ayollar liboslariga zamonaviy yondashuv”. Amaliy san’at, 2(8), 23-27.

6. Karimova, M. (2020). “Maktab o‘quvchilari uchun milliy kiyimlar tikish usullari”. Pedagogik izlanishlar, 3(36), 50-54.

7. Mamatova, G. (2021). “Ayollar milliy kiyimi: an’analar va zamonaviy innovatsiyalar”. O‘zbekiston san’ati, 2(45), 37-42.

8. Nazarova, S. (2019). “Xalq amaliy san’ati va milliy kiyimlarimiz”. O‘zbekiston madaniyati, 5(28), 19-23.

9. Saydaliyeva, D. (2022). “Atlas va adras matolardan zamonaviy milliy kiyim tikish texnologiyasi”. Amaliy hunar, 1(24), 15-19.